

L'ABAT OLIBA, PERSONATGE I CONFLICTE

Elisabet Ferran Planas
Universitat Abat Oliba

REBUT: 2 de maig de 2016 - ACCEPTAT: 30 de maig de 2016

Resum

Aquest treball aprofundeix en el llegat polític i jurídic de l'abat Oliba des de la perspectiva de la seva aportació primerenca i innovadora, en l'Europa medieval, d'una manera pacífica de resoldre els conflictes. La seva influència ha transcendit fins als nostres dies, reflectida en les institucions actuals i en la cultura democràtica ciutadana.

Paraules clau: abat Oliba, conflicte, feudalisme, justícia, pau i treva, parlamentarisme, pàtria.

EL ABAD OLIBA, PERSONAJE Y CONFLICTO

Resumen

Este trabajo profundiza en el legado político y jurídico del abad Oliba desde la perspectiva de su aportación temprana e innovadora, en la Europa medieval, de una manera pacífica de resolver los conflictos. Su influencia ha trascendido hasta nuestros días, reflejada en las instituciones actuales y en la cultura democrática ciudadana.

Palabras clave: abad Oliba, conflicto, feudalismo, justicia, paz y tregua, parlamentarismo, patria.

ABBOT OLIBA, CHARACTER AND CONFLICT

Abstract

This paper explores the political and legal legacy of Abbot Oliba in depth, from the perspective of his early, innovative contribution in mediaeval Europe of a peaceful form of conflict resolution. His influence extends to the present day, as illustrated by existing institutions and democratic civic culture.

Keywords: Abbot Oliba, conflict, feudalism, justice, Peace and Truce of God, parliamentarianism, fatherland.

L'ABBÉ OLIBA, PERSONNAGE ET CONFLIT

Résumé

Ce travail explore l'héritage politique et juridique de l'abbé Oliba de Besalú du point de vue de sa contribution précoce et innovante sous l'Europe médiévale à la résolution de conflits de manière pacifique. Son influence s'est prolongée jusqu'à nos jours, et on la retrouve dans les institutions actuelles et dans la culture démocratique citoyenne.

Mots-clés : abbé Oliba, conflit, féodalisme, justice, trêve de Dieu, parlementarisme, patrie.

És un goig i un honor per a mi oferir aquest treball al doctor Font i Rius com a penyora de la meva gratitud i amb motiu de la celebració del seu joiós centenari. A semblança d'un pare de la pàtria, com l'abat Oliba, al llarg d'aquests anys el doctor Font i Rius ha exercit amb generositat i afectuosa paternitat el seu mestratge, que ha fructificat en l'escola que porta el seu nom.

1. HOME I CONFLICTE

El conflicte és inherent a la naturalesa humana i com a tal forma part de la nostra vida. És ancestral la vocació humana d'imposar i sotmetre els iguals. Una constant que neix i es reproduïx en el fur intern de l'individu, passa per les relacions interpersonals i arriba als àmbits col·lectius, on provoca enfrontaments sovint violents i de tota mena. També, des de la perspectiva antropològica, hi ha pobles més violents que altres, fet que sovint, però no sempre, va lligat al seu grau de desenvolupament cultural, polític i jurídic.

El poble català no ha estat pas menys violent que altres. En tenim mostres al llarg de la nostra història, especialment àlgides a l'edat mitjana arran de l'estructura feudal fonamentada en la submissió i la imposició d'un home sobre l'altre, la qual s'acabà reproduïnt en tots els àmbits i condicionà les relacions humanes a tots els nivells.

En aquest marc feudal s'alça amb fermesa i astúcia la figura de l'abat Oliba (971?-1046†), la qual condicionà el tarannà de la història política i jurídica del nostre territori i d'Europa. La trajectòria vital d'aquest «home de pau» deixà un llegat polític, jurídic i cultural que cal vincular amb l'ambient de la seva època.

Oliba fou un home bon coneixedor de la realitat del seu temps que, guiat per un esperit caritatiu i bondadós i un treball constant i pacient, ideà i portà a la pràctica l'acció pacificadora de la pau i treva, una de les institucions polítiques medievals més importants del nostre territori i de l'Europa occidental.

Són especialment significatives de la petjada que Oliba deixà entre els seus coetanis, les ratlles de condol amb motiu de la seva mort que des de Sant Pere de Roda els seus monjos escriuen als germans de Cuixà i Ripoll: «El mèrit de la seva santa actuació i el perfum de la seva bondat suau s'han difós arreu. Nosaltres i vosaltres el teníem com a pare comú. No és bo, per tant, que la memòria d'un tan gran baró s'esborri de la ment dels homes bons i passi de llarg com una boira fugissera». Hom hi pot veure la voluntat de transcendència de la seva obra pacificadora més enllà del seu temps, que no solament es va complir, sinó que va sembrar la llavor primerenca del parlamentarisme en les nostres contrades, atès que l'èxit progressiu de la pau i treva afavorí el poder del comte de Barcelona com a cap de la jerarquia feudal que s'assentà definitivament durant el regnat de Jaume I.

2. ANTECEDENTS HISTÒRICS DE L'OBRA PACIFICADORA

Oliba neix aproximadament l'any 971 i mor el 1046. Per tant, viu a cavall dels segles X i XI, un moment clau de transició entre l'edat antiga i l'edat mitjana, en una època immersa en una profunda crisi moral i de poder. Enmig d'aquestes ombres i d'un futur incert, la figura i l'obra d'Oliba fan llum i obren l'esperança a la recerca d'un nou ordre feudal.

El buit de poder provocat per la desfeta de l'Imperi carolingi, del qual Catalunya formava part sota la denominació de Marca Hispànica, havia desencadenat un desgavell polític generalitzat arreu que tenia origen en les estructures polítiques d'herència franca, que havien dividit les circumscripcions administratives en «comtats», on els comtes eren oficials al servei de l'emperador carolingi i els seus habitants estaven lligats al poder franc per un deure general de fidelitat. Les funcions comtals, amb el pas del temps, tendiren a ser monopolitzades per diverses famílies i a poc a poc es va començar a gestar un llinatge comtal hegemònic al voltant de Guifré el Pelós, que aconseguí aglutinar sota el seu comandament els comtats de Barcelona, Girona, Osona, Rosselló, Besalú, Cerdanya, Berga i Urgell.

Gairebé un segle abans del naixement d'Oliba, l'any 878, el Pelós obtingué l'heretabilitat de l'ofici comtal. D'aquesta manera aconseguí l'estabilitat dels llinatges nobles, com el del nostre abat.

Oliba tenia catorze anys quan va ser testimoni de la important fita aconseguïda en l'emblemàtic any 985, en el qual, com se sap, s'ha xifrat la independència política de fet dels comtats catalans respecte de la monarquia carolíngia, que va coincidir amb el moment en què el comte Borrell va decidir no rendir més homenatge a l'emperador carolingi com a bescanvi per no haver-li concedit l'ajuda sol·licitada per a fer front als atacs sarraïns. A partir d'aquest moment es produí un important canvi de timó en la història política del Principat.

Per tant, Oliba visqué de ple aquest canvi polític, el pas cap a la independència de fet dels comtats catalans i la reorganització piramidal sota la figura del comte de Barcelona.

El nostre abat viu en una època de redreçament del territori i ha de fer front a la manca de vertebració del poder polític, el qual es reflecteix també en el terreny jurídic, en l'exercici de la violència privada o autotutela. És una època caracteritzada, per tant, per una concepció subjectiva del dret, on preval la llei del més fort.

La superació d'aquesta situació anàrquica ve a redós de la progressiva consolidació d'un sistema poliàrquic basat en el feudalisme i en el dret senyorial, que aprofita l'herència carolíngia.

La societat altmedieval es regeix pels vincles de submissió, fidelitat, homenatge, protecció i dependència que teixeixen totes les relacions humanes. L'abat Oliba, com a bon coneixedor de la seva època i dels mecanismes de poder d'aquella societat, procedia, a més, d'una de les famílies comtals més importants de Catalunya; fins i tot ell mateix exercí uns anys de la seva vida l'ofici comtal. Reunia, per tant, tots els elements per a ser escollit per la història per a dur a terme l'obra política pacificadora del nostre territori i més enllà de les contrades catalanes, i dedicà gran part de la seva vida a cercar fórmules per a la concòrdia i la humanització dels complexos i sovint cruels mecanismes del nou ordre feudal.

També la seva condició eclesiàstica facilità la seva tasca, atès que l'Església tingué un paper molt important en la pacificació i l'ordenació del territori, ja que actuava com una comunitat política que aprofitava el lligam de la fe per a generar obediència sota la pena d'excomunió i atorgar protecció als seus fidels. Per això l'Església va ser l'única institució capaç de gestar amb èxit la pau de Déu, que havia de triomfar per força en una societat teocèntrica i temerosa de la justícia divina. Des d'aquesta situació, Oliba va saber manejar-se amb molta habilitat en l'ambient de la seva època. Valent-se de la submissió a la fe cristiana i a les estructures feudals, aconseguí fer respectar els compromisos assolits entre les parts en les assemblees de pau i treva. És a dir, el vincle feudal, que portava implícita una idea de pacte amb deures i drets mutus, fou utilitzat per l'abat Oliba per a garantir el compliment dels acords presos en els sínodes.

3. LA LLAVOR DE LES TÈCNIQUES ALTERNATIVES DE GESTIÓ DE CONFLICTES

Avui en dia es coneixen com a *alternative dispute resolutions* (ADR) les tècniques destinades a resoldre els conflictes de manera pacífica, normalment mitjançant la intervenció d'un tercer que ajuda les parts a posar fi a la desavinença, sovint

al marge de la via judicial. Entre aquestes tècniques trobem la mediació, la conciliació, l'arbitratge, etcètera.

L'activitat de l'abat Oliba podríem dir que és pionera en aquestes vies tan desenvolupades en els països de tradició anglosaxona, el desenvolupament de les quals obeeix a un esperit de pau i concòrdia propi de les cultures políticament més avançades i democràtiques. Podríem dir que, vista la seva sensibilitat per a posar fi als conflictes mitjançant fórmules pacífiques enginyoses i pràctiques, va ser el primer conflictològ de la nostra història.

Des d'aquesta perspectiva, ja abans del sínode de Toluges, on Oliba impulsà les eines cridades a l'encarrilament d'una societat descontrolada i violenta —la pau de Déu i la construcció de la treva de Déu—, aquest havia donat mostres de la seva acció conciliadora i la seva intenció pacificadora. El trobem en diverses ocasions com a àrbitre, jutge o conseller en disputes feudals entre governants poderosos de Catalunya, tant entre senyors laics com entre eclesiàstics. Per exemple, dins del comtat de Barcelona i entre el comtat d'Empúries i Rosselló. Prova d'aquesta mediació és una carta de l'any 1023 que Oliba adreça als seus monjos de Ripoll i on els manifesta que ha estat ocupat procurant diverses avinences (acords o *convenientiae*) entre dos senyors feudals, l'arquebisbe Guifré i el vescomte Berenguer de Narbona, i a continuació els diu que «també he lligat una entesa entre els comtes Guifre, Guillem i Hug, aquesta setmana s'ajustaran si es que arriben a posar fi a tants mals». Aquesta carta traspuja la sensibilitat d'Oliba per a apaivagar la situació d'anarquia, violència i rapinya que estenien els senyors feudals arreu del territori, en aquella societat altmedieval els més malparats de la qual eren sobretot els més febles, és a dir, la gran majoria del poble.

El seu consell prudent era respectat pels nobles. Cal recordar que l'abat Oliba havia trobat la seva pròpia pau entre les parets monàstiques de Ripoll com a simple monjo, un cop decidit a abandonar el poder i les riqueses que li atorgava el seu estatus de comte del Berguedà i del Ripollès, càrrec que li venia del fet de ser un dels fills dels comtes de Cerdanya i Besalú, Oliba Cabreta i Ermengarda. Per tant, podríem dir que la seva autoritat entre els homes de la seva època naixia, per una banda, del seu llinatge i, de l'altra, de les seves qualitats morals, atès que un home que havia estat capaç de deixar els privilegis socials per recloure's en l'austeritat de la regla monàstica benedictina era un model i un exemple tant per als eclesiàstics com per als nobles.

No es fa, doncs, estrany que l'abat Oliba esdevingués un personatge carismàtic i l'home de confiança dels senyors feudals per a dirimir les seves diferències, intervencions a partir de les quals construï el prestigi que li va permetre dur a la pràctica la institució de la pau i treva de forma natural i pacífica en una època caracteritzada per la violència i la deshumanització de la justícia.

El respecte i la consideració dels homes de la seva època envers la seva persona el portaren també a ser elegit abat de Ripoll (1008) i de Cuixà i, més endavant, bisbe de Vic (1017) —nomenament, per altra banda, facilitat per la comtessa Ermessenda, vídua del comte Ramon Borrell.

La seva fama s'estenia més enllà del Principat i els poderosos sol·licitaven el seu savi consell. En tenim un exemple en la consulta que l'any 1023 li adreça el rei Sanç el Gran de Pamplona, a qui Oliba respon en contra de les seves pretensions incestuoses, atès que no li dona la raó. Aquesta reacció d'Oliba posa al descobert un caràcter sever i rígid amb les seves conviccions morals, que no es deixava doblegar pels poderosos i que sovint hagué de mostrar també templança en les àrdues negociacions que mantingué amb aquells senyors, disposats a mantenir per damunt de tot els seus poders i privilegis amb la força de les armes i la violència.

Oliba va assolir la mitra. De fet, aquesta és l'època més dinàmica de la seva vida. Però, malgrat esdevenir un prelat de l'Església, conservà el seu esperit de monjo i el rigor i l'austeritat de la regla monàstica durant tota la seva vida. El seu tarannà pacífic continuà sent la guia dels seus actes i havia de quedar especialment palès en la seva obra pacificadora per excel·lència: la treva de Déu.

L'activitat com a jutge, àrbitre o mediador entre els nobles completà i posà rumb definitiu cap a la culminació de seva gran obra política i jurídica, consistent en la resolució de conflictes violents mitjançant mecanismes pacífics.

4. LA PAU I LA TREVA. ELS TRES SÍNODES OLIBANS: TOULOUGES (1027) I VIC (1030 I 1033)

La institució de la pau neix com a reacció a una situació de gran desordre social i violència feudal indiscriminada arreu.

Per a fer front a aquesta situació, l'Església i les seves jerarquies posaren en marxa el moviment de la pau de Déu o *pax Dei*, que tenia com a objectiu la protecció dels més desvalguts (clergues, camperols, orfes, vídues, comerciants i mercaders, habitants de viles i ciutats i pelegrins) i també la defensa dels béns més preuats per a una economia rural com era la medieval (masos, camps, collites, arbres fruiters, graners, pallers) i dels béns eclesiàstics (sagreres, esglésies i monestirs).

Els primers acords de pau es localitzen fora de les nostres contrades, al Migdia francès; concretament, són els del Concili de Charroux de l'any 989. L'origen eclesiàstic de la pau de Déu s'explica pel fet que els primers acords de la pau tingueren com a marc les assemblees eclesiàstiques.

L'èxit de l'empresa olibana arrela també en l'ampli marge de maniobra del tracte protector que d'antuvi l'emperador cristià franc havia dispensat a les insti-

tucions religioses amb les seves disposicions de dret públic o capitulars, concedint-los una sèrie d'immunitats amb les quals els dominis de l'Església quedaven al marge dels agents ordinaris de l'emperador.

Aquesta immunitat era sinònima d'un «dret d'asil» que protegia inicialment les esglésies, les coses i les persones d'Església i tots els qui s'acostessin a les esglésies. És precisament d'aquest dret d'asil d'on brolla la pau de Déu, que s'amplia progressivament a més llocs i persones més enllà de les eclesiàstiques; és a dir, la protecció s'acaba estenent a tots els membres de la comunitat cristiana.

Podem dir que la pau de Déu té, per tant, origen jurídic en l'antic dret carolingi de les lleis capitulars i que aquest moviment de la pau assolí un caràcter general, cristià i europeu.

La protecció de la pau de Déu es va ampliar progressivament (animals per a treballar la terra, bucs d'abelles, cases camperoles, vianants de camins i vies, mercats, ciutats, etc.) i sobre aquesta pau de Déu es construí a poc a poc la que va ser denominada *pau del rei* o *pau territorial*, però, com veurem, aquesta ja va ser un estadi de la institució més evolucionat i en la mesura que el poder laic va prendre la institució com a eina de pacificació i ordenació territorial. El mateix compilador dels Usatges de Barcelona, conscient de la importància i l'eficàcia d'aquesta institució, li donà força legal perquè fos llei aplicable en cas de necessitat per part del príncep, tal com es pot sostreure no sols de les versions oficials, sinó també de l'àmplia tradició manuscrita usàtica.

Hom descobreix també que el moviment de la pau entroncava amb un corrent reformista que era encapçalat per Cluny i el papat i que defensava la independència de l'Església enfront de les ingerències laiques, alhora que volia afavorir el renaixement del papat i la reestructuració dels poders públics.

En canvi, la treva perseguia un objectiu més difícil: limitar la guerra per a frenar l'acció dels sectors feudals més violents.

La treva com a sinònim de pacte prohibia en principi el bel·licisme els diumenges, però a poc a poc s'amplià a més dies i a les dates més assenyalades del calendari litúrgic (advent, Nadal i quaresma) i a festivitats concretes.

En definitiva, mentre que la treva establia sobre el calendari períodes de prohibició de tota mena de baralles i lluites, guerres entre poderosos, assalts a terres indefenses i invasions a mà armada a les propietats alienes, la pau ofería protecció a persones, béns i espais.

Com hem assenyalat, la pau procedia de les contrades franceses i ben aviat s'estengué per l'Europa feudal. A Catalunya arribà a través de l'empenta de l'abat Oliba. En canvi, la treva fou una creació genuïna de l'abat Oliba; a ell escau aquesta iniciativa de concreció i fixació, amb la màxima precisió temporal. No n'hi ha cap precedent en la història i és un model per a l'Europa feudal.

Tot i que en un primer moment la pau i la treva eren dos moviments diferents, a partir de l'abat Oliba quedaren fusionades ja per sempre i evolucionaren conjuntament, propagant-se ràpidament en nombrosos concilis celebrats en terres occitanes.

L'abat Oliba va ser contemporani del comte de Barcelona Ramon Berenguer I (1017-1035). Aquestes primeres dècades del feudalisme van ser especialment violentes, de manera que no és casual que l'impuls olibà de la pau i la invenció de la treva arribessin justament en aquesta època, un cop obtinguda la mitra de bisbe d'Osona (1017).

Oliba introdueix la institució de la pau i treva en el concili de Toluges del 1027 i en els de Vic dels anys 1030 i 1033. Esdevé així un dels prelats més destacats de la Catalunya medieval.

Podem afirmar, doncs, que la primera fase de l'evolució de la pau i treva com a institució és fonamentalment eclesiàstica, i així es desprèn dels documents dels concilis.

En els tres sínodes presidits per Oliba es proclamen la pau de Déu i, per primera vegada en la història, els estatuts de la treva de Déu.

La importància del primer Concili de Prat de Toluges del 1027 —diòcesi d'Elna-Rosselló— rau en el fet que és la primera vegada en la història que té lloc una treva general i periòdica. Al costat de les acostumades disposicions de pau a favor de clergues, monjos desarmats i ciutadans pacífics que van i tornen de l'Església, de l'espai de trenta passes que envolta aquesta, apareix una treva general de baralles des de la tarda del dissabte fins a primera hora de dilluns, fonamentada en la idea religiosa de la santificació del diumenge, i les sancions pel seu incompliment són de tipus canònic, fonamentalment l'excomunió.

Tres anys després, Oliba implanta la pau i treva a la seva diòcesi de Vic.

Així, en el segon concili —el de Vic de l'any 1030— es produeix una ampliació dels dies de treva respecte al Concili de Toluges de 1027: des del dijous al vespre fins a la matinada del dilluns. També és novetat el fet que es protegeix els mercaders i els mercats i es condemna els falsificadors de moneda. És un autèntic desplegament de la pau i treva per a la protecció del comerç. També s'ordena la pena d'excomunió pel seu incompliment, així com l'obligació de restituir els béns arrabassats i respondre pels danys causats. Amb l'afany d'escampar la pau, Oliba també imposa que aquesta sigui anunciada a toc de campana en totes les esglésies.

El tercer concili, el de Vic de l'any 1033, és la culminació de l'obra pacificadora d'Oliba, perquè tanca aquesta primera fase d'institució del predomini eclesiàstic per a obrir-la al poder públic. A partir d'aquest moment, la pau i la treva queden unides per sempre en un sol cos jurídic com una única institució. En

aquesta assemblea Oliba proclama unes constitucions de pau i treva que són confirmades per altres prelats, però també per comtes, vescomtes, magnats i altres cristians. El tret més important d'aquest Concili és que és la primera vegada que hi són presents el poder laic i els estaments populars, una mostra embrionària de l'origen del parlamentarisme.

Cal destacar també que la pau s'amplia més enllà de les persones, les coses i els béns eclesiàstics, es decreta la protecció de tota mena de bestiar agrícola i de transport, de les cases dels pagesos i els seus vestits, es condemna el robatori dels instruments de treball del camp i dels animals de treball per a llaurar olivars, i s'imposen penes civils en cas d'incompliment.

Pel que fa a la treva, també es fa extensible a nombroses festivitats del calendari litúrgic. A més, s'endureixen les condemnes civils i canòniques per als violadors de la pau: s'imposen el judici de Déu o ordalia d'aigua freda, l'exili i l'excomunió. També s'acorda la prohibició de construir fortaleses i castells durant els períodes determinats per la treva.

Apreciem un primerenc ordre penal i una ampliació progressiva i un perfeccionament de la institució de la pau i treva en aquesta primera fase eclesiàstica.

La influència d'Oliba és tal que la seva obra queda palesa posteriorment en els importants concilis de Narbona de 1043 i especialment en el de l'any 1054, amb l'assistència de prelats catalans i on per primer cop els estatuts de pau i treva reben forma jurídica en ser sistematitzats en vint-i-nou capítols i formar un cos legal.

Aquesta primera etapa embrionària de predomini eclesiàstic de la pau i treva olibana s'obre camí amb èxit a mitjan segle XI i posa els fonaments a una institució única que amplia progressivament el seu àmbit de protecció, el seu calendari i la seva solidesa política i jurídica.

5. EVOLUCIÓ DE LA PAU I TREVA

Culminada l'obra d'Oliba i a mesura que la institució penetra i és més acceptada en els territoris dominats pel Casal de Barcelona, la institució deixa el caràcter plenament eclesiàstic i entra en una etapa mixta, ja que la intervenció de les autoritats laiques en els acords es va intensificant fins al punt de posar-se en les assemblees al costat de les jerarquies eclesiàstiques.

Cal destacar en aquesta segona etapa l'assemblea de pau i treva de 1064, celebrada a la catedral de Barcelona i presidida i convocada pels comtes de Barcelona, Ramon Berenguer I i Almodis. Hi assisteixen altres bisbes, magnats i fidels, i s'hi acorda la normativa del Concili de Narbona de l'any 1054, en el qual —com hem dit— els acords de pau i treva quedaren redactats de forma definitiva en un cos legal.

En aquest període podem dir que la institució queda ja definitivament assentada. Tot i que encara és un període de predomini eclesiàstic, el poder públic li presta cada cop més interès quan descobreix el potencial de la institució com a instrument per a aconseguir la pau territorial, sense la qual era inviable que el príncep pogués vertebrar el territori i construir-hi un ordre polític i jurídic nou i durador.

Arribat el segle XII, la institució assoleix la fase més madura. En aquesta etapa es desvincula del seu origen eclesiàstic i entra en un darrer capítol evolutiu plenament laic al servei de la potestat comtal, i així ho destil·len els Usatges.

A partir d'aquest moment la pau i treva esdevé una eina política clau al servei del primer comte rei, Alfons I el Cast (1162-1196). La pau de Déu esdevé pau territorial o pau del rei i es destina a proporcionar seguretat i tranquil·litat al monarca. Es converteix en un atribut inherent a la condició reial, en un bé públic que el monarca i els habitants del territori han de preservar.

Els estatuts de pau i treva són un model per a establir i assegurar una pau territorial duradora. N'és un bon exemple l'assemblea de Fondarella de 1173, on el rei preserva aquesta pau per al seu regnat i per al dels seus successors, Pere I i Jaume I. El seu preàmbul diu clarament que és una obligació de l'ofici reial frenar la guerra i establir la pau. Destaquem també que estableix els límits geogràfics del Principat, ja que estableix que aquesta pau i treva és vàlida des de Salses fins a Tortosa i Lleida.

No obstant això, el Cast, que utilitza la institució per a dominar políticament el país, amb el suport eclesiàstic i el de les seves ciutats, topa amb l'oposició nobiliària, que veu en la legislació de la pau i treva un perill per a poder continuar gaudint dels seus privilegis feudals.

Malgrat aquesta oposició, que esclata en conflicte obert amb Pere I i posa la primera pedra perquè la institució entri en crisi en els regnats següents de Pere I i Jaume, els monarques continuen encara proclamant noves constitucions, que acullen en la seva legislació la protecció de nous sectors socials emergents econòmicament gràcies al desenvolupament de les ciutats benestants: burgesos, menestrals, comunitats jueves, etcètera.

Una prova d'aquest darrer vigor de la institució la trobem a l'inici del regnat de Jaume I (1213-1276) en la important assemblea de Lleida de 1214, en la qual els estaments juren fidelitat al nou monarca i —cosa més important— per primera vegada assisteixen a una d'aquestes assemblees alguns representants de les ciutats i viles reials. Això és un fet transcendental, atès que fins aleshores solament hi assistien nobles i eclesiàstics.

Cal destacar la importància d'aquesta assemblea pel fet que hi concorren els tres braços o estaments de corts; és l'origen de la institució de les Corts generals catalanes.

Cal assenyalar també que els acords de pau i treva van incorporant elements civils nous sobre les bases anteriors. Així, per exemple, s'institucionalitza la figura dels veguers, encarregats de vetllar pel compliment de la pau i treva, fet que ajuda a impulsar les municipalitats. Hi hagué altres assemblees, però la culminació va ser la de Barcelona de 1228, atès que els seus acords adquiriren una vigència permanent i foren ratificats posteriorment, raó per la qual les darreres disposicions de pau i treva de Jaume I eren força pobres.

Finalment, arribem a la fase de fossilització de la institució. Aquest fet, per altra banda, és perfectament comprensible perquè la institució durant els tres segles de vigència havia complert ja tots els seus objectius: pacificar, unir i vertebrar el Principat sota el poder del monarca. La vella institució ja no podia fer front als nous reptes de la baixa edat mitjana, ni podia oferir solucions a les noves problemàtiques polítiques i jurídiques que aportava aquella societat. Era, per tant, lògic que donés pas a la nova institució que havia bressolat: la Cort General, que quedà oficialitzada amb Pere II a la Cort de Barcelona de 1283, amb les famoses constitucions *Una vegada lo any* i *Volem, statuim*.

A partir d'aquest moment, si bé es va continuar legislant sobre la pau i treva, la institució va acabar perdent el gran pes polític que havia tingut des dels seus orígens fins al temps de Jaume I. I a partir de l'any 1283 va passar a ser matèria de tribunals i treballs de juristes, com el tractat que li dedicà Jaume Callís.

Fins al segle XVIII la pau i treva encara es mantingué viva, tot i que ja havia perdut el seu caràcter institucional.

En definitiva, es podria dir que l'evolució de la institució havia quedat lligada a la dinàmica del poder públic. Una institució que, malgrat que era genuïnament feudal, acabà sent menyspreada per la noblesa en la mesura que els comtes reis la posaren al seu servei per a sotmetre els nobles al seu poder i control i per a limitar així les seves prerrogatives.

6. LA REPERCUSSIÓ POLÍTICA DE LA GESTIÓ DE CONFLICTES OLIBANA

Darrere de tota discòrdia acostuma a haver-hi una lluita d'interessos i més enllà de la lluita pel poder s'amaga una gran por a perdre el control i la posició. A Europa l'any 1000 es caracteritza per lluites cruentes i actes violents que cerquen la legitimació de l'autoritat amb la força com a únic mesurador per a obtenir el poder en les relacions humanes.

La figura olibana aporta noves maneres i noves fórmules per a resoldre els conflictes que connecten conceptualment amb el moviment internacional actual de

la resolució pacífica de conflictes, atès que el moviment de la pau i treva comporta una manera innovadora en l'època d'encarar el conflicte, una manera més civilitzada, que comprèn i tracta el conflicte a partir del seu origen mental i espiritual. Oliba va saber traduir des de la seva espiritualitat, en acció pedagògica i política, el moviment no violent de la pau i treva, que anà més enllà de les nostres contrades i amb el temps arrelà i fructificà en el tarannà pacífic de Catalunya com a nació de pau.

Oliba modela la ruda societat feudal en la cultura de la pau i la justícia temperant amb avidesa la duresa i la crueltat que sovint imposa el nou ordre feudal cap a una pau que s'acaba estenent segles enllà per tot el territori.

La pau instituïda o *pax Dei* i la treva declarada en els llocs, quan era renovada sovint, contribuïen a augmentar-hi l'afluència de persones que cercaven protecció i també, atesa la protecció donada a la casa, el mercat, els camins, etcètera, en definitiva, als diversos espais i a la comunitat, obrien la possibilitat d'un desenvolupament econòmic. Hom pot veure aquí també l'empenta olibana en l'origen del municipi, descans de les llibertats polítiques enmig de l'imperant servilisme feudal coetani i, tanmateix, embrió del dret d'asil reconegut en les constitucions actuals i en els tractats internacionals. Aquesta *pax Dei* dispensada en un inici a les esglésies i els béns i les persones eclesiàstiques s'amplia i s'adequa a la pau del rei o *pax regis*, mitjançant la qual el poder polític dona protecció als mercaders, vianants, etcètera. Així, per exemple, trobem l'usatge 61, dedicat a la pau dels camins; una mostra de la consciència medieval de la necessitat de mantenir aquesta tranquil·litat per a assegurar l'ordre social i el sosteniment i desenvolupament de les seves incipients estructures econòmiques.

Els estatuts de pau i treva passaren a formar part de l'ordenament jurídic català com a lleis vigents d'observança obligatòria. L'impuls del príncep i l'acceptació generalitzada de la mateixa institució des de l'època olibana, malgrat l'oposició tardana de la noblesa feudal, van fer que els Usatges de Barcelona, la joia de l'ordenament jurídic català, se'n fessin ressò recollint-la per escrit en el seu articulat com a dret aplicable al conjunt del territori. També aquests estatuts foren inclosos en diverses constitucions de Catalunya, sota la dedicatòria d'un títol especial. Tot això esdevé la prova fefaent del reconeixement jurídic que ha obtingut a casa nostra una de les institucions més brillants de la Catalunya i l'Europa medievals. Per això la historiografia jurídica, com no podia ser d'altra manera, ha estat sensible a estudiar l'important paper polític, jurídic i institucional de la pau i treva i la seva transcendència en la construcció i l'organització política del territori en el marc català.

El pacifisme i el sentit de govern de l'abat Oliba impresos en la institució des dels seus inicis no podien ser més que un auguri de la importància d'aquest pare de la pàtria en el camí polític primerenc cap al parlamentarisme.

La seva gesta evidència l'amor a la concòrdia i a la pau universal i tenia com a objectiu el territori, els seus habitants, així com la seva influència més enllà de les contrades catalanes.

L'abat Oliba és fonamentalment un home de pau que estima la seva terra i el seu temps, és un somniador realista, pràctic i visionari, bon coneixedor de la naturalesa humana. Sense la comprensió del seu pacifisme, acompanyat d'altres qualitats morals i espirituals, no podríem entendre la institució de la pau i treva ni el seu esforç per fer-la realitat sobre una comunitat política percebuda per Oliba com a «pàtria», tal com assenyalen els seus escrits.

Hom pot veure en el pacte cercat per Oliba a través de la institució de la pau i treva i en la seva intervenció com a mediador en les causes feudals, un precursor del pactisme, una de les teories polítiques que, com sabem, més han caracteritzat el caràcter del nostre poble. Un concepte polític, jurídic i doctrinal que regulà les relacions entre els habitants del Principat i que va tenir una transcendència definitiva en el joc de poders escenificat entre els braços —reial, militar i eclesiàstic— en les futures corts catalanes medievals i modernes.

Podem parlar de l'abat Oliba com a pare de la pàtria catalana naixent, que ajudà a construir, des de la seva condició de prelat de l'Església i sota el mantell i la dinàmica feudals, una nova organització política i jurídica que albirava un futur nou ordre parlamentari.

Com hem dit, des de la seva espiritualitat, unida a un gran sentit de govern, Oliba aconseguí que un règim tan dur com el feudal quedés temperat per la institució de la pau i treva, que assegurava protecció als homes d'aquells dies, especialment als més desemparats. Podríem dir, des d'aquesta perspectiva i salvant les distàncies, que el pare de la pàtria va ser en el seu temps un ferm defensor dels drets humans, atès que va fer front a les actituds de violència de manera pacífica, amb seny i pel camí del dret.

El pensament olibà posà els fonaments per a la futura ordenació política i jurídica de Catalunya en una concreció primerenca del terme *pàtria* des dels valors fonamentals de la justícia i de la pau, i en això podem condensar, per a acabar, la seva generosa herència, encara poc reconeguda pel nostre poble.

BIBLIOGRAFIA

- ABADAL I DE VINYALS, R. «L'abat Oliba, bisbe de Vic i de la seva època». A: *Dels visigots als catalans. La formació de la Catalunya independent*. Vol. II. Barcelona: Aedos, 1962.
- FONT I RIUS, J. M. «Los inicios de la Paz y Tregua en Cataluña». A: *Estudios jurídicos en honor del profesor Octavio Pérez Vitoria*. Vol. I. Barcelona: Bosch, 1983.

- FONT I RIUS, J. M. «Estudi introductor». A: *Constitucions de Catalunya (edició facsímil de l'incunable de 1495)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 1988. (Textos Jurídics Catalans. Lleis i Costums; IV/1)
- «Pròleg». A: *Les Constitucions de pau i treva de Catalunya (segles XI-XII). Estudi introductor i edició*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 1994. (Textos Jurídics Catalans. Lleis i Costums; II/3)
- GONZALBO BOU, G. «Les assemblees de pau i treva i l'origen de la Cort General de Catalunya». A: *Les Corts de Catalunya: Actes del Congrés d'Història Institucional de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1991.
- *Les Constitucions de pau i treva de Catalunya (segles XI-XII): Estudi introductor i edició*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 1994. (Textos Jurídics Catalans. Lleis i Costums; II/3)
- JUNYENT SUBIRÀ, E. *Diplomatari i escrits literaris de l'abat Oliba*. Edició a cura d'Anscari Mundó. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1992. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica; XLIV)
- MAS I SOLENCH, J. M. *Mil anys de dret a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 1989.
- MONTAGUT ESTRAGUÉS, T. (coord.); FERRO POMA, V.; SERRANO DAURA, J. *Història del dret català*. Barcelona: UOC, 2000.
- MONTAGUT ESTRAGUÉS, T. (coord.); MALUQUER DE MOTES BERNET, C. *Història del dret espanyol*. Barcelona: UOC, 2003.
- ULLMAN, W. *Principios de gobierno y política en la Edad Media*. Madrid: Castellana, 1985.
- VINYAMATA CAMP, E. *Conflictologia. Curso de resolución de conflictos*. Barcelona: Ariel, 2009.